

60 năm quan hệ Việt Nam - Pháp và Liên minh châu Âu: Thành tựu và triển vọng

Nguyễn Văn Khánh*

*Trưởng Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội
336 Nguyễn Trãi, Thanh Xuân, Hà Nội, Việt Nam*

Nhận ngày 18 tháng 4 năm 2014

Chỉnh sửa ngày 25 tháng 4 năm 2014; Chấp nhận đăng ngày 06 tháng 5 năm 2014

Tóm tắt: Trên cơ sở một số số liệu và sự kiện tiêu biểu, bài viết phân tích bối cảnh quốc tế và các yếu tố tác động đến mối quan hệ, trình bày khái quát một số thành tựu nổi bật trong quan hệ giữa Việt Nam - Pháp và EU 60 năm qua, từ đó nêu lên những thách thức và triển vọng của quan hệ Việt - Pháp và EU, trước hết là quan hệ Việt Nam và Pháp trong chặng đường sắp tới.

Từ khóa: 60 năm, Việt Nam, Pháp, Liên minh châu Âu.

Kể từ sau cuộc chiến tranh Đông Dương (1946-1954), quan hệ Việt - Pháp nói riêng và quan hệ Việt Nam - EU nói chung đã trải qua nhiều biến động trong bối cảnh thế giới cũng đầy biến động và thách thức.

1. Bối cảnh quốc tế chi phối quan hệ hai bên

Quan hệ Việt - Pháp và Liên minh châu Âu (EU) chịu sự chi phối sâu sắc của các vấn đề quốc tế, trước hết là thời kỳ chiến tranh lạnh trong điều kiện chi phối của trật tự hai cực, và sự đối đầu giữa hai siêu cường Liên Xô và Mỹ. Vì vậy, quan hệ ngoại giao giữa Việt Nam và Pháp cũng như nhiều nước thuộc EU chỉ được thiết lập sau khi Hiệp định Paris về Việt Nam

được ký kết (ngày 27-01-1973). Sau khi Việt Nam thống nhất đất nước (năm 1975), hai bên đã có những động thái xích lại gần nhau sau những hoạt động hỗ trợ của một số nước EU, tiêu biểu là Pháp, giúp Việt Nam xây dựng lại hạ tầng cơ sở bị tàn phá do chiến tranh trong giai đoạn 1975 - 1978. Tuy nhiên, vấn đề Campuchia đã đưa những tiến bộ bước đầu trong quan hệ giữa hai bên đi đến ngõ cụt và nguội lạnh. Sau khi vấn đề Campuchia được giải quyết và chiến tranh lạnh kết thúc, hai bên đã có những cơ hội lớn để thúc đẩy sự hợp tác phát triển trong bối cảnh mới của thế giới hậu chiến tranh Lạnh.

Sau chiến tranh Lạnh, hợp tác phát triển kinh tế trở thành trọng tâm trong quan hệ quốc tế. Thời kỳ này, hầu hết các nước đều tiến hành điều chỉnh quan hệ với nhau theo chiều hướng xây dựng quan hệ bạn bè chiến lược ổn

*ĐT.: 84-438584334

Email: khanhnv@vnu.edu.vn

định và cân bằng theo hướng lâu dài. Xuất phát từ lợi ích chiến lược căn bản, các cường quốc điều chỉnh lại chính sách đối ngoại theo hướng tạo lập các điều kiện quốc tế có lợi hơn, mở rộng hệ thống an ninh quốc gia, tạo ra môi trường quốc tế để xây dựng nền kinh tế của đất nước mình. Mỗi quan hệ giữa các cường quốc và những điều chỉnh trong chính sách của họ đã có ảnh hưởng to lớn đối với đời sống chính trị thế giới và các quan hệ quốc tế. Các nước nhỏ cũng hòa trong không khí này để tìm chỗ đứng tốt hơn, xây dựng khuôn khổ quan hệ mới ổn định lâu dài, thúc đẩy quá trình cải cách, phát triển kinh tế.

Đi cùng với sự kết thúc chiến tranh Lạnh, xu hướng toàn cầu hóa nền kinh tế thế giới đã tác động ngày càng mạnh mẽ trên khắp các châu lục thông qua vai trò dẫn dắt của các tổ chức kinh tế quốc tế. Xu thế khu vực hóa cũng gia tăng tạo điều kiện thuận lợi cho các hoạt động giao lưu hàng hóa, đầu tư, dịch vụ. EU là một điển hình thành công về hội nhập và liên kết khu vực và đóng góp vào thực tiễn cũng như lý luận về một trào lưu không thể đảo ngược, bởi lẽ, xu thế này không chỉ giúp tăng cường an ninh và phát triển kinh tế khu vực, mà còn tạo điều kiện củng cố mối quan hệ quốc tế mạnh mẽ hơn nhờ một thể chế lớn hơn mà nó tạo ra.

Cùng với sự phát triển của đầu tư và thương mại quốc tế, trong khoảng 10 năm trở lại đây, trật tự kinh tế quốc tế có những biến chuyển mạnh mẽ. Sự trỗi dậy của những nền kinh tế mới nổi như Trung Quốc, Ấn độ, Brazil, Nam Phi, v.v... đã tạo ra những cơ hội mới cho việc mở rộng quan hệ hợp tác phát triển, nhưng đồng thời cũng đặt ra những thách thức mới không chỉ ở khía cạnh cạnh tranh kinh tế mà còn cả trong những vấn đề về an ninh quốc tế. Sự vận động của những nước này, trong quá trình thực hiện những đòi hỏi về

một trật tự mới mà họ cho rằng cần thiết bởi không gian phát triển cũ đã trở nên chật hẹp do sức nóng của tăng trưởng kinh tế, có thể dẫn đến những va chạm, xung đột lợi ích. Điều này đòi hỏi các nước cần chủ động phối hợp hành động để tránh đưa thế giới vào cuộc chiến tranh lạnh mới, cho dù là chiến tranh lạnh về kinh tế.

Bên cạnh những yếu tố truyền thống, môi trường quốc tế hiện tại cũng đang nảy sinh những vấn đề mới đòi hỏi sự hợp tác đồng bộ từ nhiều phía. Chủ nghĩa khủng bố hiện đại xuất hiện từ hệ lụy của chủ nghĩa dân tộc cực đoan và sự cuồng tín tôn giáo bùng phát thời hậu chiến tranh Lạnh trở nên nguy hiểm hơn bao giờ hết đã và đang làm giảm tốc độ phát triển, ngăn cản quá trình hợp tác và an ninh của các nước trên thế giới. Các vấn đề toàn cầu khác như sự biến đổi khí hậu, tình trạng tội phạm xuyên biên giới, an ninh mạng, đói nghèo và bất bình đẳng... cũng đặt gánh nặng lên trách nhiệm lên cộng đồng quốc nói chung và từng quốc gia nói riêng.

Trong bối cảnh đó, hợp tác quốc tế là con đường và sự lựa chọn có lợi nhất cho tất cả các bên.

2. Quan hệ Việt Nam - Pháp và Liên minh châu Âu: Những thành tựu nổi bật

Trước hết đối với hai nước Việt - Pháp, từ hai nước đối đầu trong lịch sử, Việt Nam và Pháp đã tiến gần đến mối quan hệ ngày càng chặt chẽ hơn. Sau khi gián đoạn mất hơn 10 năm do vấn đề Campuchia, từ năm 1989, quan hệ Việt - Pháp đã được cải thiện. Pháp nằm trong số các nước phương Tây đầu tiên khai thông quan hệ với Việt Nam, xóa nợ và vận động các nước khác thuộc EU giúp Việt Nam giải quyết nợ với các nước chủ nợ thành viên

Câu lạc bộ Paris. Từ đó đến nay, quan hệ giữa Việt Nam và Pháp ngày càng được củng cố, hợp tác ngày càng toàn diện hơn mang lại lợi ích thiết thực cho sự phát triển của kinh tế - xã hội ở Việt Nam cũng như sự mở rộng hợp tác với Liên minh châu Âu.

Về quan hệ chính trị, ngoại giao. Việt Nam và Pháp đã trao đổi nhiều đoàn cấp cao. Trong Liên minh EU, Pháp là nước có nhiều chuyến thăm của các nguyên thủ đến Việt Nam nhất, gồm các chuyến thăm của Tổng thống F.Mitterrand vào năm 1993, Tổng thống J.Chirac vào các năm 1997 và 2004, Thủ tướng Fillon năm 2009. Còn Việt Nam từ năm 2000 đến 2007 đã có các chuyến thăm Pháp của Tổng Bí thư Lê Khả Phiêu, Tổng Bí thư Nông Đức Mạnh, Chủ tịch nước Trần Đức Lương và các Thủ tướng Võ Văn Kiệt, Phan Văn Khải và Nguyễn Tấn Dũng. Các chuyến thăm này đã góp phần nâng cao nhận thức chung về quan hệ hợp tác, mở ra điều kiện hợp thức hóa quan hệ bằng các hiệp định như Hiệp định Khung Hợp tác Việt Nam - EC năm 1995; Ủy ban châu Âu thành lập Phái đoàn Đại diện thường trực tại Việt Nam năm 1996; Hiệp định Đối tác và Hợp tác toàn diện Việt Nam - EU (PCA) năm 2010.

Pháp cũng là nước phương Tây đầu tiên có tùy viên quốc phòng tại Việt Nam (vào năm 1991). Hai bên đã thành lập Ủy ban hỗn hợp về hợp tác quốc phòng cấp Thứ trưởng để trao đổi về các vấn đề chiến lược và kế hoạch trang bị cho quân đội Việt Nam; đồng thời đã thiết lập nhiều cơ chế hợp tác như Đối thoại chiến lược an ninh quốc phòng giữa hai Bộ Ngoại giao và Quốc phòng; Đối thoại thường niên cấp cao về kinh tế; v.v ... Hai bên cũng có những hợp tác tốt tại các diễn đàn quốc tế và khu vực như Liên hợp quốc, ASEM, ASEAN - EU và Tổ chức quốc tế Pháp ngữ.

Về kinh tế, Pháp là đối tác thương mại châu Âu lớn thứ 3 của Việt Nam với kim

ngạch thương mại năm 2012 đạt 4,2 tỷ USD, chiếm tỷ trọng 16,1% trong tổng kim ngạch thương mại giữa Việt Nam và EU¹. Việt Nam xuất khẩu chủ yếu là giày dép, dệt may, đồ gia dụng, thủy sản và máy móc thiết bị, linh kiện điện tử, khai thác tốt hiệu quả của lợi thế so sánh ở các ngành sử dụng nhiều lao động. Việt Nam nhập khẩu từ EU chủ yếu là thiết bị hàng không, dược phẩm, sản phẩm cơ khí, sản phẩm điện tử, hóa chất và đồ uống có cồn.

Về hợp tác đầu tư, ngay từ năm 1988, năm Việt Nam bắt đầu thực hiện Luật Đầu tư trực tiếp nước ngoài, Pháp đã thực hiện các dự án đầu tư đầu tiên, khởi xướng cho làn sóng đầu tư của EU vào Việt Nam. EU hiện đã có 1544 dự án với tổng vốn đăng ký là 31,32 tỷ USD (chiếm 15,66% tổng số FDI) trong đó vốn thực hiện đạt 12,4 tỷ USD². Tính đến ngày 31-12-2012, Pháp đứng thứ 2 trong các nước châu Âu (sau Hà Lan) và đứng thứ 16 trong tổng số 98 quốc gia và lãnh thổ đầu tư vào Việt Nam, với 375 dự án đầu tư còn hiệu lực với tổng số vốn đầu tư đăng ký đạt hơn 3 tỷ USD, chiếm khoảng 10% tổng số vốn FDI của các nước thuộc EU³.

Về hỗ trợ phát triển, EU là nhà tài trợ song phương lớn thứ hai về ODA và là nhà cung cấp viện trợ không hoàn lại lớn nhất cho Việt Nam với tổng vốn ODA cam kết trong giai đoạn 1996 - 2010 là hơn 11 tỷ USD, góp phần tích cực vào quá trình phát triển kinh tế - xã hội của Việt Nam. Trong số các nước EU, Pháp là nước tài trợ ODA đứng thứ ba cho Việt Nam (sau CHLB Đức và Áo). Việt Nam đứng thứ 2 trong số các nước hưởng ODA của Pháp tại châu Á (sau Afghanistan) và là một trong ít quốc gia được hưởng cả ba kênh viện

¹ Theo tài liệu của Bộ Công thương Việt Nam

² Cục Đầu tư nước ngoài, Bộ Kế hoạch và đầu tư

³ Tổng cục Thống kê

trợ tài chính của Pháp là viện trợ phát triển chính thức từ ngân khố, cho vay ưu đãi từ Cơ quan Phát triển Pháp (AFD) và từ Quỹ Đoàn kết ưu tiên (FSP). Pháp ưu tiên hỗ trợ Việt Nam vào 5 lĩnh vực là: xây dựng cơ sở hạ tầng kinh tế - xã hội, chuyển giao công nghệ, nông nghiệp, công nghiệp và tài chính.

Pháp đã cấp cho Việt Nam vốn vay ưu đãi với tổng số đạt 2,2 tỷ euro. Quy mô vốn cho từng dự án tăng khá mạnh trong thời gian gần đây. Trước đây, các dự án thường có mức vốn trung bình (tối đa 55 triệu euro/dự án). Hiện nay, Pháp cam kết nâng mức vốn lên tới 280 triệu euro/dự án và quan tâm nhiều đến các dự án hạ tầng quy mô lớn⁴.

Hợp tác trong các lĩnh vực giáo dục - đào tạo, nghiên cứu khoa học... cũng được chú trọng và ngày càng mở rộng hơn. Nhờ những liên hệ trong quá khứ và thông qua khối Cộng đồng Pháp ngữ, Pháp luôn coi giáo dục và đào tạo là mục tiêu ưu tiên trong hoạt động hợp tác tại Việt Nam, tập trung chủ yếu vào việc giảng dạy và phát triển tiếng Pháp, đào tạo nguồn nhân lực ở bậc đại học, sau đại học trong nhiều lĩnh vực quản lý kinh tế, ngân hàng, tài chính, luật, công nghệ mới và khoa học...

Từ đầu những năm 1980, hợp tác giáo dục và đào tạo giữa Việt Nam và Pháp đã hình thành và phát triển. Hàng năm, Chính phủ Pháp dành khoảng 80 suất học bổng (chủ yếu cho các chương trình đào tạo ở bậc học thạc sĩ và tiến sĩ) cho sinh viên Việt Nam sang Pháp học tập, nhằm giúp Việt Nam trong lĩnh vực đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao. Số lượng sinh viên Việt Nam du học tại Pháp tăng khoảng 40% trong vòng 10 năm qua và hiện có khoảng 7.000 sinh viên đang theo học ở các

bậc học và tại các cơ sở đào tạo khác nhau (số lượng du học sinh Việt Nam sang học tại Pháp đứng thứ 3 trong các nước trên thế giới)⁵.

Hợp tác văn hóa giữa hai nước cũng rất đa dạng và phong phú. Pháp coi Việt Nam là ưu tiên hàng đầu ở châu Á và ưu tiên thứ 3 thế giới trong chính sách hợp tác văn hóa và khoa học-kỹ thuật. Hiệp định giữa hai Chính phủ về các Trung tâm Văn hóa được ký kết (tháng 11/2009) tạo cơ sở và điều kiện cho hoạt động của Trung tâm Văn hóa Việt Nam tại Paris, một trong 2 trung tâm văn hóa Việt Nam ở nước ngoài, giới thiệu và đưa văn hóa Việt Nam vào trong lòng châu Âu khá hiệu quả... Hàng năm, Chính phủ Pháp dành khoảng 5 triệu euro cho ngân sách hợp tác văn hóa với Việt Nam. Liên hoan nghệ thuật Festival Huế được tổ chức lần đầu vào tháng 4/2000 với sự tài trợ và tham gia tích cực của Pháp (là đối tác đầu tiên của Festival Huế) đã trở thành một hoạt động văn hóa quốc tế, được tổ chức 2 năm một lần. Bên cạnh đó, Việt Nam cũng được mời tham gia vào nhiều lễ hội văn hóa nghệ thuật tại Pháp (Lễ hội nghệ thuật Avignon, Lễ hội Biển quốc tế Brest ...).

3. Triển vọng quan hệ Việt Nam - Pháp và Liên minh châu Âu.

Những thành tựu hợp tác được triển khai và các hoạt động tài trợ, đặc biệt là trong giai đoạn khoảng 20 năm qua, thông qua Cơ quan phát triển Pháp, Quỹ đoàn kết ưu tiên, Quỹ các quốc gia mới nổi, hợp tác phi tập trung và các tổ chức phi chính phủ của Pháp, cũng như các định chế đa phương mà Pháp là thành viên, đã không những góp phần đưa quan hệ Việt - Pháp nói riêng và quan hệ Việt Nam - EU nói

⁴ Dự án hỗ trợ chính sách thương mại và đầu tư của châu Âu - MUTRAP

⁵ Dự án hỗ trợ chính sách thương mại và đầu tư của châu Âu - MUTRAP

riêng lên một tầm cao mới mà còn tạo dựng những tiền đề để mỗi quan hệ này tiếp tục có những triển vọng tốt đẹp hơn. Những động thái gần đây của cả hai bên cho thấy về cơ bản quan hệ giữa hai bên sẽ tiếp tục được mở rộng và đi vào chiều sâu ở tất cả các lĩnh vực kinh tế, chính trị, văn hóa và hợp tác phát triển với nhiều lợi ích thiết thực được hai bên đồng thuận.

Việt Nam và Pháp đã thống nhất về việc nâng cấp quan hệ hai nước lên mức Đối tác chiến lược qua chuyến thăm Pháp của Thủ tướng Nguyễn Tấn Dũng tháng 9/2013. Trong đó, quan hệ đối tác chiến lược sẽ tập trung vào các lĩnh vực hợp tác đang được coi là nền tảng cho sự phát triển ổn định và lâu dài như chính trị, quốc phòng - an ninh, kinh tế - thương mại - đầu tư, hợp tác phát triển, văn hóa, giáo dục đại học, khoa học - công nghệ...

Pháp và Việt Nam ủng hộ phát triển quan hệ chặt chẽ giữa Việt Nam và EU, nhất là trong khuôn khổ Hiệp định khung về Đối tác và Hợp tác toàn diện Việt Nam - EU (PCA). Hai bên cũng đã có những đề xuất cụ thể để PCA nhanh chóng thực thi nhằm đưa quan hệ kinh tế - thương mại giữa hai bên đi vào chiều sâu. Thông qua diễn đàn Đối thoại cấp cao về hợp tác kinh tế, được tổ chức ngày 9/4/2013 tại Hà Nội, Pháp và Việt Nam cam kết ưu tiên tăng cường hợp tác trong các lĩnh vực kinh tế, thương mại và đầu tư. Hai nước cam kết tạo điều kiện thuận lợi hơn cho doanh nghiệp hai nước tiếp cận thị trường, đầu tư và kinh doanh. Trên tinh thần đó, cùng với sự đồng thuận của một số nước khác thuộc EU, Pháp và Việt Nam ủng hộ việc ký kết Hiệp định thương mại tự do toàn diện giữa Liên minh châu Âu và Việt Nam nhằm cải thiện các điều kiện tiếp cận thị trường nội địa trên cơ sở tôn trọng các qui định của Tổ chức Thương mại Thế giới.

Pháp và Việt Nam cũng có nhiều quan điểm tương đồng, đặc biệt là quan điểm đóng

góp vào công cuộc gìn giữ hòa bình và an ninh thế giới, về tăng cường hợp tác, phối hợp tại các tổ chức và diễn đàn quốc tế và khu vực, trong đó có Liên hợp quốc, Diễn đàn hợp tác Á - Âu (ASEM)... Pháp cũng cam kết hỗ trợ Việt Nam trong các hoạt động gìn giữ hòa bình của Liên hợp quốc, hoạt động mà Việt Nam chưa có kinh nghiệm nhưng đã sẵn sàng tham gia và tăng cường trao đổi thông tin về các vấn đề chiến lược, quốc tế và khu vực. Pháp và Việt Nam nhất trí tăng cường hợp tác, về kỹ thuật và trên thực tế, trong lĩnh vực đấu tranh chống khủng bố, các đường dây di cư bất hợp pháp, buôn bán người, buôn bán vũ khí, hàng giả, ma túy, rửa tiền có liên quan đến các hoạt động này và tội phạm tin học.

Tuy nhiên, quan hệ giữa hai bên vẫn nằm trong sự chi phối của các mối quan hệ quốc tế và các biến động của tình hình thế giới. Những tranh chấp ở khu vực châu Á - Thái Bình Dương xung quanh vấn đề chủ quyền biển đảo và lãnh hải gần đây, đối với Việt Nam là việc bảo vệ chủ quyền và góp phần đảm bảo an ninh hàng hải ở biển Đông, có thể sẽ khiến mối quan hệ giữa hai bên thay đổi theo sự tương tác của mỗi bên với các chủ thể liên quan. Các giả định đặt ra là nếu tranh chấp khu vực có xu hướng lắng dịu thì mối quan hệ kinh tế sẽ chi phối chương trình nghị sự của các bên do lợi ích từ quan hệ thương mại và đầu tư. Trong trường hợp tình hình khu vực tiếp tục căng thẳng và có thể nảy sinh xung đột thì mối quan hệ chính trị - ngoại giao, thậm chí là những đề nghị trợ giúp quân sự có thể sẽ trở thành chủ đề nóng trong thời gian tới.

* * *

Có thể nói, trong 60 năm qua, quan hệ Việt Nam - Pháp và Liên minh châu Âu(EU) đã đạt được những thành tựu rất to lớn và căn bản

trên tất cả các lĩnh vực hoạt động. Từ đối thủ chuyển sang đối tác và trở thành bè bạn, trong đó nước Pháp luôn là điểm đầu và cầu nối cho quan hệ Việt Nam và châu Âu. Đó là diễn trình và là đặc trưng nổi bật của quan hệ Việt - Pháp và EU trong 6 thập kỷ vừa qua. Dù trước mắt còn nhiều khó khăn thử thách, dù tình hình thế giới trong thời gian tới còn có những diễn biến phức tạp, khó lường, nhưng mối quan hệ

Việt Nam - Pháp và châu Âu vốn được xây dựng từ 4 thế kỷ trước, lại đã từng được thử thách và kế thừa những thành tựu của 60 năm qua chắc chắn vẫn sẽ tiếp tục phát triển, vì nó phù hợp với xu thế phát triển chung của thời đại, đồng thời đáp ứng được nguyện vọng và lợi ích căn bản của nhân dân hai nước Việt - Pháp.

60 Years of Vietnam - France and the EU Relations: Achievements and Prospects

Nguyễn Văn Khánh

VNU University of Social Sciences and Humanities

336 Nguyễn Trãi Road, Thanh Xuân Dist., Hanoi, Vietnam

Abstract: On the basis of some typical data and events, the paper analyzes the international context and factors impacting the relationship, gives a general presentation of a number of outstanding achievements in the relations between Vietnam and France and the EU in the past 60 years, thereby pointing out the challenges and prospects of Vietnam - France and the EU relations, especially the relationship between Vietnam and France in the upcoming stage.

Keywords: 60 years, Vietnam - France - European Union.